

УДК 347.121.2(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.20>

ПОНЯТТЯ ЗАХИСТУ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Левицький М.О.,

доктор філософії в галузі права, старший викладач кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності

Національної академії Державної прикордонної служби України,

<https://orcid.org/0000-0002-3667-7625>

Левицький М.О. Поняття захисту особистих немайнових прав військовослужбовців.

Правові категорії «охорона» та «захист» тісно пов'язані між собою. Охорону прав слід розглядати як конституційну правову засаду діяльності держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування. Захистом прав є власне діяльність уповноважених органів та осіб щодо дотримання цієї засади у кожному конкретному випадку. Для захисту прав завжди має значення елемент охорони – запобігання скоєнню правопорушення у майбутньому, а з метою охорони можливе застосування способів захисту.

Охорона прав і законних інтересів полягає у закріпленні у джерелах права окремих правових заходів, які сприяють вільному здійсненню уповноваженою особою своїх прав, що виконує функцію попередження правопорушень та усунення причин, які їх породжували.

Захист цивільних прав позначає вжиття заходів правоохоронного характеру, передбачених актами законодавства чи договором, у разі порушення, загрози порушення, невизнання чи оспорення прав. Тобто мова йде про право на захист прав та інтересів. Захист прав можна здійснити у будь-якому порядку, що передбачено законом чи договором, у межах охоронних правовідносин.

Основними елементами захисту суб'єктивних цивільних прав можна виокремити: 1) об'єкт захисту; 2) суб'єкт захисту; 3) форму захисту; 4) спосіб захисту.

Захист цивільних прав військовослужбовців передбачає застосування заходів захисту, визначених в законодавчих актах (цивільного, кримінального, адміністративного, дисциплінарного) або договором (цивільно-правовим, адміністративним, матеріальним). Цивільно-правовий захист цивільних прав військовослужбовців означає застосування заходів захисту, зокрема й заходів цивільно-правової відповідальності, визначених лише актами цивільного законодавства або цивільно-правовим договором.

Право на цивільно-правовий захист військовослужбовці набувають у разі порушення, невизнання або оспорювання цивільного права, а також у випадках зловживання правом, небезпеки або створення загрози їхньому життю й здоров'ю.

Ключові слова: захист, охорона, особисті немайнові права, військовослужбовець, гарантії прав.

Levytskyi M.O. The concept of protection of personal non-property rights of military personnel.

The legal categories «conservancy» and «protection» are closely related. Protection of rights should be considered as a constitutional legal basis for the activities of the state, state authorities, local governments. Protection of rights is the actual activity of authorized bodies and persons to comply with this principle in each case. To protect the rights, the element of conservancy is always important – the prevention of committing an offense in the future, and in order to conservancy is possible to use methods of protection.

Conservancy of rights and legitimate interests consists in enshrining in the sources of law certain legal measures that contribute to the free exercise by an authorized person of his rights, performing the function of preventing offenses and eliminating the causes that gave rise to them.

Protection of civil rights means the adoption of law enforcement measures provided for by acts of law or contract in case of violation, threat of violation, non-recognition or dispute of rights. That is, we are talking about the right to protect rights and interests. Protection of rights can be carried out in any manner prescribed by law or contract, within the framework of protective legal relations.

The main elements of the protection of subjective civil rights can be identified: 1) the object of protection; 2) the subject of protection; 3) form of protection; 4) method of protection.

The protection of the civil rights of military personnel involves the application of protective measures defined in legislative acts (civil, criminal, administrative, and disciplinary) or a contract (civil-legal, administrative, material). Civil legal protection of the civil rights of military personnel means the application of protective measures, including measures of civil legal liability, defined only by acts of civil legislation or a civil law contract.

Military personnel acquire the right to civil legal protection in case of violation, non-recognition or

dispute of civil law, as well as in cases of abuse of law, danger or threat to their life and health.

Key words: protection, conservancy, personal non-property rights, soldier, guarantees of rights.

Постановка проблеми. Окупація Криму, тривалий збройний конфлікт на Сході України, який перейшов у збройну агресію з російською федерацією 24 лютого 2022 року, де вирішуються суперечності за допомогою зброї, скоєння терористичних актів та інших насильницьких дій, що спричиняють загибель, каліцтво, ушкодження здоров'я цивільного населення та військовослужбовців, а також постійна загроза незалежності та державному суверенітету, територіальній цілісності, – це сучасні реалії України. У зв'язку із такою ситуацією пріоритетами національних інтересів України та забезпечення національної безпеки у Стратегії національної безпеки України названо відстоювання незалежності й державного суверенітету, відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України, захист прав, свобод і законних інтересів громадян України (ст.5) [28]. Найважливіша роль у вирішенні завдань оборони та безпеки держави належить військовослужбовцям, які несуть військову службу – державну службу особливого характеру.

Проблема військової служби стосується не лише чисто технічних питань надходження, виконання та припинення служби в Збройних Силах й інших військових формуваннях України, а набуває стратегічного значення – вона необхідна для збереження країни і зміцнення обраного нею конституційного ладу. Водночас безпека держави, стан бойової готовності війська та флоту безпосередньо залежать від людей, які несуть військову службу.

Ефективність, якість діяльності військовослужбовців залежать від державних гарантій відповідно до їх соціально-економічного, правового, політичного становища та сучасних реалій.

На військовослужбовців поширюються норми загального законодавства, тому вони мають загальні права, свободи та обов'язки як фізичні особи. Водночас на них поширюють дію норми спеціального військового законодавства, що передбачають спеціальні військові та службові права та обов'язки, встановлюють винятки та обмеження військовослужбовців щодо загальних прав, свобод та обов'язків.

Обмеження деяких прав військовослужбовців зумовлені умовами військової служби та її особливим характером. Серед прав особливе значення мають особисті немайнові права військовослужбовців, оскільки головна мета державної політики національної безпеки відповідно до ст. 3 Конституції України – це «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека»

(ст. 1 Стратегії національної безпеки України) [28]. На особистих немайнових правах ґрунтуються інші права військовослужбовців, а держава повинна гарантувати їх правовий захист.

Особливість проходження військової служби пов'язана з ризиком для життя та здоров'я військовослужбовців, оскільки є багато різних факторів, які можуть призвести до каліцтва, контузій, іншого ушкодження здоров'я, а також смерті військовослужбовця. Обов'язком держави є гарантування безпеки військової служби (створення безпечних умов військової служби), а також захист цивільних прав у разі загрози порушення та власне їх порушення. Специфіка правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців зумовлена тим, що не всі передбачені у законодавстві форми та способи захисту застосовують для цього. Крім того окремі форми та способи захисту мають певну специфіку щодо порядку їх застосування.

За таких умов набувають актуальності питання правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців, що зумовило вибір теми цього дослідження.

Стан опрацювання. Проблемні питання правового захисту особистих немайнових прав учені досліджували у контексті особистих немайнових прав фізичної особи загалом або їх видів, а також охорони та захисту прав та інтересів.

Особисті немайнові права та проблемні питання щодо їх здійснення і захисту були предметом дослідження у працях С.Б. Булеци, О.І. Гуменюка, Л.О. Красавчикової, Л.В. Красицької, О.О. Кулінич, Я.П. Кузьменко, Т.В. Ліснічої, І.П. Майстра, М.М. Малєної, М.С. Малєна, М.В. Малюги, О.О. Посикалюка, З.В. Ромовської, І.В. Саприкіної, О.В. Синегубова, В.М. Сломи, Р.О. Стефанчука, П.О. Чиж, Я.М. Шевченко та інших.

Питання охорони та захисту прав та інтересів вивчали О.І. Антонюк, Н.Л. Бондаренко-Зелінська, Ю.В. Білоусов, І.В. Венедіктова, О.А. Волков, С.Д. Гринько, Р.В. Гринько, І.О. Дзера, А.І. Дрішлюк, Ю.В. Желіховська, О.П. Завадська, С.О. Короєд, О.О. Кот, Н.С. Кузнєцова, Ю.В. Кривенко, В.В. Луць, А.П. Любченко, Р.А. Майданник, О.О. Отраднава, В.П. Паліюк, В.Д. Примак, І.В. Спасибо-Фатєєва, М.О. Стефанчук, Є.О. Харитонов, О.І. Харитонова, О.І. Чепис, О.Ю. Черняк, А.С. Шевченко, С.І. Шимон, І.Є. Якубівський та інші.

Водночас недостатньо дослідженими є питання захисту прав, зокрема особистих немайнових прав, військовослужбовців. На сьогодні можна назвати дисертаційне дослідження С.Д. Русу (Гринько) на тему «Захист прав військовослужбовців у зобов'язаннях, що виникають внаслідок заподіяння шкоди джерелом підвищеної небезпеки» [24], де визначено загальні особливості одного із способів захисту – відшкодування

моральної шкоди, завданої військовослужбовцям. Водночас поза увагою вченої залишилися проблемні аспекти правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців, оскільки вони не становили мету її дисертаційного дослідження.

Це свідчить про необхідність окремого дослідження особливостей правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців та розроблення науково-теоретичних пропозицій для вирішення проблемних питань у сфері правового регулювання особистих немайнових відносин за участю військовослужбовців.

Метою даної статті є визначення поняття захисту особистих немайнових прав військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу. Держава закріплює в актах законодавства права та свободи суб'єктів права, передбачаючи відповідні юридичні гарантії належного їх здійснення. У такий спосіб держава надає юридичної загальнообов'язковості тим умовам, які необхідні для того, щоб кожна людина могла скористатися своїми конституційними правами і свободами [4; 17, с. 208].

До таких гарантій належать: юридична рівність правоволодільців, невідчужуваність, непорушність, заборона звуження змісту та обсягу прав і свобод під час прийняття нових законів або внесенні змін до чинних законів (ст. ст. 21–22 Конституції України) [13]. Юридичною гарантією цивільних прав і охоронюваних законом інтересів суб'єктів права також є їх захист (ст. 55 Конституції України) [13]. З огляду на це суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушено чи порушуються, або створено чи створюються перешкоди для їх реалізації, або має місце інше обмеження прав і свобод [20].

Цивільне законодавство також гарантує правомочному суб'єкту захист його прав та інтересів. Відповідно до ст. 15 ЦК України кожна особа має право на захист свого цивільного права та інтересу [33]. Подібного змісту норму закріплено у ч. 1 ст. 20 Закону про СПЗВС: «Військовослужбовцям гарантується право на захист у порядку, встановленому законами України» [19].

У кожній галузі права закріплено норми про захист відповідних прав і охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб. Однак у законодавстві не визначено поняття захисту права. Не викликає сумніву те, що кожній галузі права притаманні свої форми, засоби та спеціальні способи його захисту, зумовлені відмінностями предмету і методів правового регулювання цих відносин. Не є винятком цивільне право, де питання про захист суб'єктивних цивільних прав найчастіше стосуються характеристики форм і способів їх захисту [24, с. 264–266].

У юридичній літературі з цивільного права та законодавстві поряд із категорією «захист» найчастіше вживають іншу – «охорона» в однаковому за змістом розумінні. Як зазначає Ю.В. Желіховська, «термінологічна близькість у лінгвістичному розумінні, безперечно, відображається і на спеціально-юридичному тлумаченні вказаних категорій» [11, с. 10].

Тим часом для їх ототожнення, на нашу думку, немає жодних підстав. Слід погодитися з тими вченими, які розмежовують «захист» і «охорону» права, розглядаючи охорону прав ширшим поняттям, ніж захист прав [3, с. 70–75; 8, с. 194; 16, с. 7; 21, с. 9–10; 26, с. 151]. «Правова охорона охоплює, – зазначає Л.В. Красицька, – як правове регулювання суспільних відносин з метою встановлення суб'єктивних прав та обов'язків учасників правовідносин, так і правовий захист суб'єктивних прав» [15, с. 362].

Погоджується з А.С. Шевченко [35, с. 130] щодо розуміння охорони та захисту прав Ю.В. Желіховська, яка зазначає, що «в основі охорони визначальними є принципи забезпечення непорушності та здійснення цивільних прав, у тому числі й права власності, та заходи, спрямовані на попередження порушень цих прав. Захисні норми спрямовані насамперед на відновлення порушеного права та усунення перешкод у його здійсненні шляхом вчинення відповідних дій» [11, с. 17]. Саме тому, на думку вченої, «про охорону прав слід говорити як про правовий засіб, що попереджає порушення, а про захист – як про такий, що настає за порушенням і спричиняє відновленню відповідного суб'єктивного права» [11, с. 18].

На думку Є.О. Харитонова, різниця між правовим захистом впливає з аналізу закону. Вчений розглядає правову охорону у широкому та вузькому розумінні. У широкому змісті правова охорона охоплює всі міри, за допомогою яких забезпечується як розвиток правовідносин у їхньому нормальному, непорушеному стані, так і відновлення порушених прав, які оспорується, й інтересів, що охороняються законом. У вузькому змісті поняття «охорона» означає передбачені законом міри, які спрямовані на відновлення чи визнання прав і захист інтересів у випадку їхнього порушення або оспорування. Для запобігання термінологічної плутанини охорону у вузькому розумінні цього слова називають захистом цивільних прав [9, с. 423]. Таке позначення змісту правової охорони та правового захисту дали підґрунтя вченим стверджувати, що правовий захист є складовим поняттям правової охорони [10, с. 11].

У широкому розумінні трактує поняття правової охорони особистого життя Л.О. Красавчикова. На її думку, цивільно-правова охорона

являє собою систему визначених державою цивільно-правових заходів і способів забезпечення свободи громадянина діяти в індивідуальній життєдіяльності на свій розсуд, що унеможлиблює втручання в особисте життя з боку інших осіб, крім випадків, прямо передбачених законом [14, с. 25–36]. Окрім цього, вчена виокремлює три структурні ланки охорони: регулятивну, забезпечувальну та захисну [14, с. 33]. Вважаємо таку позицію спірною, оскільки за цього підходу вказано на здійснення права.

На нашу думку, правові категорії «охорона» та «захист» тісно пов'язані між собою. Охорону прав слід розглядати як конституційну правову засаду діяльності держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування. Своєю чергою захистом прав є власне діяльність уповноважених органів та осіб щодо дотримання цієї засади у кожному конкретному випадку. Загалом для захисту прав завжди має значення елемент охорони – запобігання скоєнню правопорушення у майбутньому, а з метою охорони можливе застосування способів захисту.

Охорона прав і законних інтересів досягається за допомогою використання правових заходів, що забезпечують належне дотримання права, використання передбачених у суб'єктивному праві можливостей [1, с. 19]. Йдеться про те, що охорона прав і законних інтересів полягає у закріпленні у джерелах права окремих правових заходів, які сприяють вільному здійсненню уповноваженою особою своїх прав, що виконує функцію попередження правопорушень та усунення причин, які їх породжували.

Потреба в захисті цивільних прав та інтересів виникає у зв'язку з порушенням цих прав або зловживанням ними, невиконанням юридичних обов'язків, виникненням між сторонами спору про права і обов'язки та іншого. Йдеться про те, що механізм правового захисту належить до сфери правового регулювання тоді, коли необхідно усунути перешкоди, що заважають здійсненню суб'єктивних прав і задоволенню охоронюваних законом інтересів.

У юридичній літературі немає одностайності щодо трактування поняття захисту прав. Загалом можна виділити декілька концепцій поняття захисту прав: на основі діяльності, вжиття заходів, видів і міри впливу, здійснення прав, мішана.

На думку Ю.Г. Басіна, захист означає вжиття заходів, передбачених законом для боротьби з правопорушеннями, що ґрунтуються на державному примусі та спрямовані на забезпечення недоторканності права й унеможливлення його порушення [5, с. 34].

Інша група вчених розглядає захист через сукупність заходів правоохоронного характеру, спрямованих на застосування щодо правопорушника примусового впливу з метою визнання або

відновлення оспорюваного або порушеного права [22, с. 191].

Прихильники діяльнісної концепції вважають, що захист суб'єктивних цивільних прав проявляється в діяльності уповноважених органів і осіб щодо забезпечення реалізації суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів у випадках, коли останні хто-небудь оскаржує або порушує [9, с. 10]; в діях державних і громадських органів з попередження порушення або відновлення порушених прав [23, с. 95].

Отже, у цьому трактуванні захисту першочергового значення набуває діяльність уповноважених органів і осіб, що спрямована на примусове відновлення порушених прав і законних інтересів, попередження правопорушення. З такою позицією важко погодитися, оскільки було б не зовсім правильним обмежувати захист тільки примусовою діяльністю юрисдикційного органу. Захист суб'єктивних прав та інтересів може здійснюватися і без застосування примусу юрисдикційним органом. Саме на цьому положенні наголошено у ч. 5 ст. 55 Конституції України: «кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [13].

Заслуговує на увагу позиція О.І. Антонюк, яка визначає правовий захист через результат вжиття заходів захисту, а не через самі заходи. На думку вченої, цивільно-правовий захист – це безпосереднє запобігання порушенню права чи інтересу у разі загрози такого порушення, припинення вже розпочатого порушення, відновлення порушених прав, усунення інших перешкод для здійснення прав і задоволення інтересів як результат застосування спрямованих на це правових заходів самою управненою особою або уповноваженим органом [2, с. 6]. Подібні міркування висловлює й Ю.Д. Притика, на думку якого, поняття захисту прав слід визначати через поняття діяльності, що дає можливість точніше встановити підстави і мету захисту, проаналізувати окремі види дій (діяльності) із захисту прав, а також виявити взаємозв'язок між ними та єдність [18, с. 16–19].

Захист особистих та майнових прав батьків і дітей Л. В. Красицька трактує як «застосування юрисдикційними органами (компетентними державними органами, органами місцевого самоврядування), посадовими особами (нотаріусом), матір'ю, батьком і дитиною передбачених законом або договором заходів, спрямованих на припинення правопорушення, відновлення порушеного сімейного права чи інтересу, усунення реальної загрози такого порушення та вплив на правопорушника з метою недопущення такого порушення у майбутньому» [15, с. 366].

На думку Н.А. Чечіної, захист полягає в примусовому способі здійснення суб'єктивного права,

що його застосовують в установленому порядку компетентні органи з метою відновлення порушеного або оскарженого права [34, с. 17]. Подібні міркування висловлює й Б.Ю. Тихонова, яка трактує захист як примусовий (щодо зобов'язаної особи) спосіб здійснення порушеного права з метою його відновлення, тобто заходи, що вжиті вже після порушення права для його відновлення. Своєю чергою охороною права є заходи, спрямовані на попередження правопорушення і усунення причин, що їх породжують, тобто заходи, вжиті до правопорушення [30, с. 11–13].

У юридичній літературі поняття «захист» також окреслено як «передбачені законом вид і міра можливого або обов'язкового впливу на суспільні відносини, які зазнали протиправного впливу, з метою поновлення порушеного, невизнаного чи оспореного права» [32, с. 116; 277, с. 25].

Перелік перерахованих у цьому підрозділі концепцій не вичерпний. У юридичній літературі є й інші погляди на поняття захисту суб'єктивних прав та інтересів, що свідчить про складність і актуальність вирішення цього питання.

На нашу думку, захист цивільних прав позначає вжиття заходів правоохоронного характеру, передбачених актами законодавства чи договором, у разі порушення, загрози порушення, невизнання чи оспорення прав. У такому розумінні захисту мова йде про право на захист прав та інтересів. Відповідно захист прав можна здійснити у будь-якому порядку, що передбачено законом чи договором, у межах охоронних правовідносин.

У юридичній літературі склалися дві позиції щодо значення права на захист для суб'єктивного права.

Прихильники *першої позиції* вважають, що право на захист є складовою частиною самого суб'єктивного права поряд із правом на свої дії та правом на чужі дії [6, с. 73–74; 25, с. 246].

По-перше, зміст права на захист суб'єктивного права визначається природою цього права.

По-друге, обсяг можливостей щодо захисту порушеного права залежить від виду та ступеня його порушення. Наприклад, різними за наслідками є неналежне виконання зобов'язання та невиконання зобов'язання. У першому випадку сплата боржником неустойки та відшкодування ним збитків не звільняє його від виконання зобов'язання в натурі. У другому випадку ті ж дії боржника можна розглядати як підставу для звільнення його від виконання зобов'язання в натурі.

По-третє, обсяг повноважень щодо захисту порушеного права залежить від правового статусу особи, яка скоїла таке порушення. Так, наприклад, якщо держава в особі своїх органів або посадових (службових) осіб допускає порушення прав, діючи як суб'єкт публічного права, суб'єкту порушеного права слід обмежитися вимогою про визнання незаконним акту відповідного держав-

ного органу та позовом про відшкодування шкоди за рахунок держави [31, с. 774].

Відповідно до *другої позиції* право на захист є самостійним суб'єктивним правом, яке його правоволоділець здійснює лише у разі порушення чи оспорювання останнього та реалізується в межах охоронного правовідношення. У такому випадку, як стверджує А. Штанько, «право на захист здійснюється у межах захисного цивільного правовідношення, за яким реалізується захисна функція цивільного права, зокрема захисне цивільне правовідношення є правовим засобом реалізації захисних норм права» [36, с. 157].

На думку А. Штанька, «оптимальною методологічною основою для визначення зазначеного поняття буде така її інтегративна правова модель, що ґрунтуватиметься на захисті цивільних прав і охоронюваних законом інтересів як міжгалузевому (змішаному) правовому інституті, який існує на межі матеріального та процесуального права, містить норми приватного і публічного права, а відповідно, враховуватиме матеріальні й процесуальні аспекти захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів і охоплюватиме матеріальні, процедурні й процесуальні його елементи, а також поєднуватиме статичний і динамічний стани захисту» [36, с. 156–157].

С.Б. Булеца запропонувала розглядати право на захист як «встановлену охоронною нормою права можливість визначеної поведінки уповноваженої особи в конфліктній ситуації, надана їй для захисту суб'єктивного права чи інтересу, який охороняється законом». Разом з тим учена цивільно-правовий захист особистих немайнових прав обмежує «наданням особі – власнику особистого нематеріального блага – правових можливостей: вимагати визнання приналежності їй особистого нематеріального блага; наполягати на припиненні дій, що перешкоджають використанню або розпорядженню особистим нематеріальним благом; усунути несприятливі наслідки правопорушення» [7, с. 16].

Вважаємо, що мають рацію прихильники *другої позиції*, згідно з якою право на захист є самостійним правом. Право на захист виявляється в межах охоронного правовідношення та у разі виникнення підстав для захисту суб'єктивного права. Це означає, що право на захист не є елементом структури суб'єктивного права, а навпаки, забезпечує відновлення порушеного права, його визнання, припинення порушення, усунення перешкод у його здійсненні, відшкодування завданої шкоди. Саме тому право на захист перебуває в іншій площині правовідносин – за межами структури суб'єктивного права.

Відповідно до ч. 1 ст. 15 ЦК України право на захист виникає за таких підстав, як порушення цивільного права, його невизнання, оспорювання [33]. Сутність цих категорій у юридичній літе-

ратурі розкривають у такий спосіб. «Порушення цивільного права – це позбавлення носія права можливості здійснити певне, належне йому право цілком або частково в результаті протиправних дій іншої особи. Невизнання цивільного права – це дії зобов'язаних осіб – носіїв пасивного цивільного обов'язку, які полягають у запереченні цивільного права уповноваженої особи, внаслідок цього остання цілком або частково позбавляється можливості реалізувати своє право. Оспорювання передбачено в тому випадку, коли дві чи декілька осіб оспорувають наявність чи відсутність у них суб'єктивного права, а також належність такого права певній особі» [31, с. 406].

На думку М.К. Сулейменова, захист прав не завжди пов'язаний із порушенням цивільних прав. Учений визнає можливим вжиття заходів захисту, які попереджають правопорушення (припинення загрози порушення права) або спрямовані на захист від правомірних дій (наприклад, необхідність визнання прав може виникнути не тільки в результаті протиправних дій; крайня необхідність також, як правило, не пов'язана з правопорушенням) [29].

Слід підтримати Р.О. Стефанчука, який підставами цивільно-правового захисту, які передбачені у ч. 1 ст. 15 ЦК України, називає також зловживання правом (ст.ст. 12, 13 ЦК України), наявність небезпеки (ст. 282 ЦК України) та створення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи (ст.ст. 1163–1165 ЦК України) [27, с. 181].

Серед основних елементів захисту суб'єктивних цивільних прав можна виокремити: 1) об'єкт захисту; 2) суб'єкт захисту; 3) форму захисту; 4) спосіб захисту.

Тривалий час в науці цивільного права панівною була позиція, згідно з якою немайнові інтереси не можна захищати цивільно-правовими засобами. Так, наприклад, О.С. Іоффе вважав, що предметом цивільно-правової охорони можуть бути лише ті особисті немайнові права, які можна відновити після їх порушення, так як специфіка методу цивільно-правової охорони суспільних відносин полягає в забезпеченні відновлення порушених прав [12, с. 65–66]. Він не заперечував можливості захисту особистого інтересу, однак лише за допомогою методів, характерних для адміністративного чи кримінального права. Тезу про можливість, а також про необхідність цивільно-правового захисту немайнових прав цивільно-правовими способами вперше повністю було подано у ЦК України, де у ч. 1 ст. 275 закріплено: «Фізична особа має право на захист свого особистого немайнового права від протиправних посягань інших осіб» [33].

Поряд із категорією «захист цивільних прав та інтересів» у юридичній літературі застосовують категорію «цивільно-правовий захист». Вважаємо, що зазначені категорії є різними за своєю правовою природою.

Аналіз наведених у юридичній літературі з цивільного права позицій щодо сутності понять «захист цивільних прав та інтересів» і «цивільно-правовий захист» дозволяє зробити висновок про те, що науковці в усіх випадках оминають термінологічний опис співвідношення цих правових категорій, застосовують обидва поняття у розумінні одного й того ж правового явища. Однак учені, як правило, вживають поняття «цивільно-правовий захист» у розумінні поняття «захист цивільних прав та інтересів» з єдиною метою – для позначення факту здійснення дослідження в межах галузі цивільного права. Хоча, як слушно зазначає М.К. Сулейменов, захист прав – це найбільш широке поняття, яке охоплює всі передбачені законом заходи, спрямовані на забезпечення недоторканності права і ліквідацію наслідків порушення [29].

Висновки: Захист цивільних прав військовослужбовців передбачає застосування заходів захисту, визначених в законодавчих актах (цивільного, кримінального, адміністративного, дисциплінарного) або договором (цивільно-правовим, адміністративним, матеріальним). Цивільно-правовий захист цивільних прав військовослужбовців означає застосування заходів захисту, зокрема й заходів цивільно-правової відповідальності, визначених лише актами цивільного законодавства або цивільно-правовим договором.

Право на цивільно-правовий захист військовослужбовці набувають у разі порушення, невизнання або оспорювання цивільного права, а також у випадках зловживання правом, небезпеки або створення загрози їхньому життю й здоров'ю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абова Т.Е. Защита хозяйственных прав предприятий и общественных объединений: автореф. дисс. докт. юрид. наук. М., 1985. 34 с.
2. Антонюк О.І. Право учасників цивільних правовідносин на самозахист: дис. канд. юрид. наук : 12.00.03. Х., 2004. 205 с.
3. Арефьев Г.П. Некоторые вопросы понятия охраны субъективных прав. *Проблема защиты субъективных прав и советское гражданское судопроизводство*. Ярославль: Ярославский гос. унит-т, 1981. С. 65–70.
4. Бакірова І.О. Зміст конституційного права людини і громадянина на судовий захист. *Міністерство юстиції*. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_8158.
5. Басин Ю.Г. Основы гражданского законодательства и защита субъективных гражданских прав. *Проблемы применения Основ гражданского судопроизводства Союза ССР и союзных республик*. Сборник материалов. Саратов: Изд-во Саратов. юрид. ин-та, 1971. С. 32–37.

6. Братусь С.Н. Юридическая ответственность и законность. (Очерки теории). М.: Юрид. лит., 1976. 215 с.
7. Булеца С.Б. Право фізичної особи на життя та здоров'я як об'єкт цивільно-правової регламентації: порівняльно-правовий аналіз регулювання в Україні, Угорській, Словацькій та Чеській республіках : автореф. дис. ... канд. юр. наук: 12.00.03. Одеса, 2005. 24 с.
8. Венедіктова І. Співвідношення категорій охорони і захисту охоронюваних законом інтересів. *Право України*. 2011. № 10. С. 192–199.
9. Воробьев М.К. О способах защиты гражданских прав. *Труды по правоведению*. Новосибирск, 1968. С. 75–98
10. Дзера І.О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні. Юрінком Інтер, 2001. 255 с.
11. Желіховська Ю.В. Охрана цивільних прав та інтересів нотаріусом: монографія. Хмельниц. ун-т упр та права. Хмельницький: Мельник А.А., 2012. 215 с.
12. Иоффе О.С. Гражданско-правовая охрана интересов личности в СССР. *Советское государство и право*. 1956. № 2. С. 55-66.
13. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>.
14. Красавчикова Л.О. Личная жизнь граждан под охраной закона. М.: Юридическая литература, 1983. 160 с.
15. Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей : монографія. К.: Вид-во Ліра-К, 2014. 628 с.
16. Новоселов В. Способы защиты прав и свобод, гарантированных Конституцией СССР. *Советская юстиция*. 1979. № 18. С. 7–9.
17. Погорілко В.Ф. Конституційне право України: навч. видання. Київ. Наукова думка, 2003. 732 с.
18. Притика Ю.Д. Поняття і диференціація способів захисту цивільних прав та інтересів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Юридичні науки. 2004. № 60–62.
19. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 15. Ст.190. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>.
20. Рішення Конституційного Суду України від 23.05.2001 р. № 6-рп/2001. Справа № 1-17/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-01#Text>.
21. Ромовська З.В. Защита в советском семейном праве. Львов: Вища шк.; Изд-во при Львовском университете, 1985. 160 с.
22. Русу С.Д. Захист прав військовослужбовців у зобов'язаннях внаслідок заподіяння шкоди джерелом підвищеної небезпеки: дис. канд. юр. наук : 20.02.03. Х., 1998. 164 с.
23. Советское гражданское право: в 2-х ч. / Лебедев К.К., Мусин В.А., Поссе Е.А., Потюков А.Г. и др.; под ред. Смирнова В.Т., Толстого Ю.К., Юрченко А.К. Л.: Изд-во Ленинград, ун-та, 1982. Ч. I. 414 с.
24. Советское гражданское право: учебник: в 2 т. / Т.И. Илларионова [и др.]; под ред. О.А. Красавчикова. М.: Высш. шк., 1985. Т. 1. 544 с.
25. Советское гражданское право: учебник: в 2 ч. / А. Ю. Кабалкин [и др.]; под ред. В. А. Рясенцева. М.: Юрид. лит., 1986. Ч. 1. 576 с.
26. Спасибо-Фатеєва І.В. Шляхи розв'язання проблеми охорони та захисту корпоративних прав. *Вісник Академії правових наук України*. 2009. № 1(56). С. 150–155. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5662/1/Spasibo_Fateeva_150.pdf.
27. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві: поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту. Хмельницький: Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2007. 626 с.
28. Стратегія національної безпеки України, затв. Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.
29. Сулейменов М.К. Понятие и способы защиты гражданских прав. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33100058#pos=5;-106.
30. Тихонова Б.Ю. Субъективные права советских граждан, их охрана и защита: автореф. дисс. канд. юрид. наук: 12.00.01. М., 1972. 22 с.
31. Цивільне право України : підручник: в 2-х т. / за ред. Є.О. Харитоновна, Н.Ю. Голубевої. Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. Книга перша. 832 с.
32. Цивільне право України: навч. посіб. / Ю.В. Білоусов, В.А. Ватрас, С.Д. Гринько та ін.; за ред. Р.О. Стефанчука. К.: Правова єдність, 2009. 536 с.
33. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
34. Чечина Н.А. Предмет гражданского судопроизводства. Предмет процессуальной деятельности в суде и арбитраже. Ярославль, 1985. С. 14–19.
35. Шевченко А.С. Охранительные правоотношения в механизме защиты субъективных гражданских прав. *Механизм защиты субъективных гражданских прав*. Ярославль: Изд-во Ярославского гос. ун-та, 1990. С. 27–36.
36. Штанько Артем. Підходи до визначення поняття захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 2. С. 142–159.